

JURISPRUDENCE — *IN MEMORIAM?*

Kalvis Torgāns

2013. gads ieiet vēsturē ar Latvijas jurispudencei skumīgu faktu. Pēc ilgjiem mazināšanas un knapināšanās gadiem valsts finansējums Latvijas Zinātnes padomei grantu veidā šai sabiedriski nozīmīgajai zinātnes nozarei ir pārtraukts pilnīgi. Ja pēdējos desmit gados tiesību zinātne vēl tika atbalstīta divu trīs zinātnisku projektu finansējuma veidā un deva pozitīvu ieguldījumu moderno Eiropas tiesību izpratnes apgūvē un pārņemšanā, kā arī Latvijai aktuālo tiesisko problēmu risināšanā, tad tagad zinātniekiem atliek vien paceltu galvu doties prom no zinātnes un, kā jau daudzi darijuši, pievērsties citām juristu aktivitātēm. Gudrinieki teiks, ka nekas traģisks jau nenotiks — tie, kam vajag labvēlīgus likumus (piem., apdrošinātāji, kredītu izsniedzēji), paši noalgos juristus, kas „uztaisīši” labvēlīgu likumprojektu vai pierādīši grozījumu nevajadzību, monopoluzņēmumi turpinās labi justies savā neaizskaramībā, savukārt zagļu un slepkavotāju ķeršanai lielu zinātnei nevajagot. Vides sargātāji un dzīvokļu īpašnieki lai cīnās, rīkojot piketus un sapulces. Un tauta kopumā lai turpina pelt pastāvošos likumus un to kroplīgās interpretācijas. Valstij zinošs un neitrāls palīgs nav vajadzīgs!

Grūti laiki ir zinātnēi kopumā. Valsts, sludinādama tiesiskuma svarīgumu, pati diemžēl izrāda tam necieņu. Spilgts piemērs ir ar likumu noteiktā zinātnes finansējuma apjoma ignorēšana, piesaucot, protams, virkni attaisnojumu un gadu no gada solot laboties. Juridiskajai zinātnēi nav tāda argumenta, ko min dažu citu nozaru zinātnieki, proti, ja nebūs finansējuma, tad zinātniskā iestāde jāslēdz ciet. Pēdējā juridisko pētījumu iestāde, kas pastāvēja Zinātņu akadēmijas sastāvā un saucās Tiesību sektors, likvidēta jau pirms vairāk kā 50 gadiem.

Taču runa nav tikai par finansējumu. Jautājums ir par attieksmi pret zinātņu nozarēm Saeimā, valdībā, Latvijas Zinātnes padomē, Zinātņu akadēmijā un sabiedrībā vispār, jautājums par birokrātiskiem un demagoģiskiem argumentiem, kas tiek laisti lietā cīņās par trūcīgo līdzekļu sadali. Tie izpaužas savdabīgu prioritāšu noteikšanā, nepārdomātu zinātnes devuma un grantu nozīmīguma kritēriju ieviešanā, publikāciju zinātniskuma vērtēšanā pēc izdevniecībām un atspoguļojuma datu bāzēs, efektivitātes mērīšanā ar citējamības indeksu, atmetot citus iespējamus kritērijus.

Izeju no krīzes meklējot un saredzot to „ekonomiskā uzrāvienā”, zinātņu nozares 2013. gadam tika sadalīta a) prioritārajās un b) citās, kurām atstāta loma atrast resursus pašām vai mirt.

Paanalizēsim prioritāros virzienus, kādus apstiprinājis Ministru kabinets (ne jau bez zinātnes pārstāvju līdzdalības), vērtējot, kāda loma to īstenošanā būtu ierādāma tiesību instrumentiem un juridiskajiem risinājumiem. Šie virzieni ir pieci:

1. Enerģija un vide (atjaunojamo enerģijas resursu ieguves un izmantošanas tehnoloģijas, klimata izmaiņas samazinošās tehnoloģijas un bioloģiskā daudzveidība). Atšifrējums iekavās rāda, ka te nav ietverts jautājums par šo vērtību un intelektuālo sasniegumu tiesisko aizsardzību.
2. Inovatīvie materiāli un tehnoloģijas (informātika, informācijas un signālapstrādes tehnoloģijas, nanostrukturētie daudzfunkcionālie materiāli un nanotehnoloģijas). (Atšifrējums rada iespaidu, ka intelektuālā īpašuma nostiprināšanas un komercializācijas, patentu, licenču jautājumi automātiski un pilnīgi jau atrisināti, kas ir tālu no īstenības.)

3. Nacionālā identitāte (valoda, Latvijas vēsture, kultūra un cilvēkdrošība). (Jautājums par cilvēka drošību pret noziedzīgiem nodarījumiem nav identitātes jautājums, bet vai mazāk svarīgs?)
4. Sabiedrības veselība (profilakses, ārstniecības, diagnostikas līdzekļi un metodes, biomedicīnas tehnoloģijas). (Ārpus šī prioritārā virziena paliek Ārstniecības likums, Pacienta tiesību likums un citi veselības aprūpes normatīvie akti un to uzlabošana.)
5. Vietējo resursu (zemes dziļu, meža, pārtikas un transporta) ilgtspējīga izmantošana — jauni produkti un tehnoloģijas¹.

Tātad nosauktas nozares, kas spēj radīt „ekonomisko uzrāvienu”, nodrošina cilvēku veselības un vides saglabātību, latviskuma kopšanu. Neapšaubāmas vērtības. Bet vai tās dos tautai laimīgu dzīvi, ja valstī valdīs noziedzība, ierēdņu patvaļa, nestabilitāte īpašuma un citās mantiskajās attiecībās, ja nevienam nebūs respekta pret Satversmi, likumiem un tiesu varu?

Var pārņemt pašiem juridiskās zinātnes pārstāvjiem, ka tie nepietiekami informē sabiedrību par sava darba rezultātiem un priekšlikumiem tiesiskās kārtības stiprināšanai. Var pārņemt arī valsts institūcijām, ka tās cer visas problēmas atrisināt bez zinātnieku palīdzības. Izplatīts un vienlaicīgi bieži izsmiets ir uzskats, ka ar Saeimas 100 gudrajām galvām pietiek, lai bez zinātnieku padomiem lemtu par likumu projektiem, jo palīdz taču Juridiskais birojs un vesela armija ierēdņu ministrijās un iestādēs. Pieņemtie likumi precīzi jāpiemēro, un tam zinātniska pieeja neesot vajadzīga. Ja nu kaut kas iet greizi, tad vainīgi ir birokrāti un varbūt tiesneši, kuriem ir divdomīga misija — precīzi jāpiemēro likumi un vienlaicīgi, neatkarīgi no likumā teiktā, jāspriež taisnīgi. Tie, kas nenoliedz, bet šaubās par jurisprudences noderīgumu, izvirza tēzi, ka, neraugoties uz gadu tūkstošus pastāvošo jurisprudenci, nevienā valstī,

pat tādās paraugvalstīs kā Anglija, Francija, Zviedrija, Dānija, nav izdevies novērst noziedzību, civiltiesiski krāpnieciskus darījumus, augļošanu utt. Sen jau esot vajadzējis visu noregulēt un sakārtot. Tātad zinātne nespējot neko labot.

Tā vai citādi, ir nobriedusi vajadzība runāt par jurisprudences lomu sabiedrībā vispār, un visupirms par diezgan izplatīto uzskatu, ka tiesību zinātnes nav sevišķi nepieciešamas un veicināmas. Vispārinoši apgalvojumi par tiesiskuma stiprināšanu, cilvēku tiesību aizsardzību, likumu uzlabojumu ierosinājumiem parasti šķiet garlaicīgi. Raksta turpinājumā būs par dažiem konkrēti risināmiem uzdevumiem. Taču pirms tam iespējami koncentrēti jāpasaka, kas vispār ir tiesību zinātne un kādas tajā ir apakšnozares.

Iesākumam nepieciešams īss atgādinājums par tiesību zinātnes (vai pareizāk zinātņu) atšķirībām no tiesībām kā normu kopuma un šīs zinātnes uzdevumiem. Jebkurā valstī pastāv likumu un citu normatīvu tiesību aktu kopums, kas nostiprina valstiskumu, pārvaldes kārtību, institūciju uzdevumus, iedzīvotāju brīvības, tiesības un pienākumus. Latvijā šādu normu kopums jau sasniedzis tik gigantiskus apjomus, ka visu iepazīšanai un izpratnei būtu vajadzīga puse mūža. Parastam pilsonim tas nav vajadzīgs, jo viņu neskar visu apakšnozaru normas, un ja viņš nepārkāpj kādus aizliegumus, tad nemaz nemana daudz normu darbību. Pat tie, kuri pēc profesijas ir juristi, nevar pārzināt detaļās visas normas. Taču, ja rodas konflikts, tad attiecīgie noteikumi tiek pētīti līdz sākumiem un atklājas vai nu neskaidrības vai nepilnības tiesiskajā regulējumā. Tiesību zinātnes uzdevums ir pēc iespējas ātrāk, pat negaidot konfliktus, atklāt nepilnības, neatrisinātus jautājumus un dot priekšlikumus to novēršanai. Koncentrēti nozares uzdevumus LZP ir apstiprinājusi šādā formulējumā: juridiskā zinātne ir zinātnes nozare, kurā pēta sabiedrisko attiecību regulējumu ar tiesību aktiem, kā arī tiesību realizācijas un pienākumu izpildes kārtību,

lai pilnveidotu valsts varas un pārvaldes mehānisma darbību, fizisko un juridisko personu ekonomisko un sociālo interešu aizsardzību un novērstu noziedzīgus nodarījumus un citus tiesību aizskārumus.

Aicinot kādu, kas nav jurists, nosaukt viņam svarīgās tiesību nozares, visbiežāk tiek nosauktas darba, īpašuma, pensiju, administratīvās tiesības, tiesības, kas regulē viņa darba sfēru (būvniecību, tirdzniecību, transportu, banku darbību), piemērinot, ka svarīga loma ir arī konstitucionālajām tiesībām, cilvēktiesībām, ka viņš nevēlētos tikt iejaukts krimināllietās un tiesu procesos. Tas nebūt nav viss, ko regulē ar tiesību aktiem. Par pētījumu virzieniem, kuros var tikt izstrādāti promocijas darbi, LZP ir apstiprinājuši septiņus: Valsts tiesības, Civiltiesības, Krimināltiesības, Tiesību teorija un vēsture, Starptautiskās tiesības, Kriminālistika un operatīvās darbības teorija, Policijas tiesības. Tās, kā jau minēts, ietver sevī vēl vairākas par apakšnozarēm atzīstamas tiesības, kā Eiropas Savienības tiesības, civilprocesu, kriminālprocesu, ģimenes tiesības, mantošanas tiesības, apdrošināšanas tiesības, komerciesības utt. Tādējādi tiesību un to piemērošanas prakses izpētes lauks ir ļoti plašs un vajag daudz zinātnieku.

Juridiskā zinātne (*iuris + prudentia* (lat.) = juridiskā gudrība) spēj ietekmēt mūžīgo cīņu starp labo un ļauno, dot konkrētus priekšlikumus, kas īstenojami gan ar likumu uzlabojumiem, gan likumu piemērošanas organizatoriskiem pasākumiem, gan tiesas un citu institūciju piespiedu līdzekļiem, gan tautas izglītošanu. Piem., vides saglabātība ir Latvijai prioritārs uzdevums, bet to nevar ar labiem vēlējumiem un naudu vien atrisināt. Akadēmiķis Ivars Kalviņš nemitīgi atkārto, ka Latvija laiž vājā iespējas, ko paver patentējami izgudrojumi kaut vai tikai medikamentu jomā. Nekas neuzlabosies, ja finansējuma jautājumus nerisinās kopsakarā ar juridiskajiem jautājumiem. Tas gan nenozīmē, ka pietiek uzaicināt vides tiesību vai intelektuālā īpašuma jomas profesoru uz kon-

sultāciju vai uzdot viņam nedēļas laikā visu atrisināt. Vajadzīga nopietna visu aspektu izpēte, iespējams, pat likumu grozījumi.

Kādus uzdevumus risina tiesību zinātne?

Necenšoties īsā rakstā izklāstīt visus tiesību zinātnieku pūliņus un gūtos rezultātus, aplūkosim dažus piemērus šādā aspektā: vai par nenozīmīgām un neaktuālām uzskatāmas prakses problēmas, kas nevar cerēt uz plašu atspoguļojumu ārvalstu „atzītos” izdevumos un atspoguļošanu starptautiskajās datu bāzēs. Kā speciālists civiltiesībās šo rindu autors necentīsies raksturot krimināllietu izmeklēšanas, kriminālprocesa paātrināšanas, administratīvo tiesu, ārvalstu tiesu nolēumu izpildes, referendumu un teritoriālās reformas problēmas.

Neatkarības atgūšana un denacionalizācija radīja vēsturē nebijušu mantisko attiecību izkārtojumu: māja pieder vienam, bet zeme zem tās — citam. Tas ieguva nosaukumu „piespiedu noma”. Citur pasaulē un Civillikumā ir noteikts, ka uz zemes uzbūvēta māja ir zemes gabala sastāvdaļa, uzlabojums. Gaidīts tika, ka zemes un mājas īpašnieki sadzīvos draudzīgi. Taču nekā! Zemes īpašnieki cenšas izspiest maksimālu labumu, māju īpašnieki pretojas, cita starpā norādot, ka visu platību ap māju nemaz nelieto. Strīdi aug augumā. Skaidrs, ka nevar izdot likumu, lai divu trīs gadu laikā viens no viņiem izpērk otra īpašumu. Valsts pūlas noteikt maksimālās robežas nomas maksai, piem., valsts zemes noma bija 5%, tagad 6% no kadastrālās vērtības. Privātie zemes īpašnieki protestē, jo esot tirgus brīvība. Zinātniekiem jāpalīdz rast šāda dalītā īpašuma konfliktu risinājums. Bet necerēsim, ka tas interesē Francijas vai Anglijas zinātniskos izdevumus, ja nu vienīgi kā ilustrācija tam, cik savādas izrādās padomju laika sekas. Tātad šāda rakstura problēmas, pat ja viņas ir daudzskaitlī, neinteresē Eiropu un nevar būt par starptautiska projekta tematu.

Civiltiesību zinātnei nākas sastapties ar situācijām, kurās viens otram **pretī stāv divi fundamentāli principi**: a) noziedzīga rīcība nedrīkst radīt tiesiski aizsargājamu rezultātu, b) īpašuma tiesības ir svētas (sargājamās). Pēdējos piecos gados ap 20 šāda rakstura lietas bijušas Augstākajā tiesā. Nozogot pasi, viltojot pilnvaru vai ar vardarbību, kāds noziedzīgi tiek pie svešas zemes vai dzīvokļa. Un ātri pārdod to tālāk. Spilgtākais piemērs: pudeles brāļi noslepkavo dzīvokļa īpašnieku, ar viņa pasi noformē dzīvokļa pārdošanu. Vainīgos notver un notiesā, bet tikmēr dzīvoklis jau pārdots māklerim un tālāk. Noslepkavotā vīrieša radniece ceļ prasību par dzīvokļa nodošanu viņai, bet pircējs, jau ceturtais pircēju ķēdē, saka, ka redzējis trīs ierakstus zemesgrāmatās, ir labticīgs ieguvējs un ka īpašums ir svēts. Lūk, problēma, vai dot priekšroku zemesgrāmatu ticamības principam un stabilitātei īpašuma attiecībās, vai atziņai, ka noziegums nevar izraisīt īpašuma tiesību pāreju. Te notiek asas zinātnieku diskusijas, kas nedrīkst turpināties ilgi. Par šo problēmu Itālijā publicēts raksts, bet vai nu izdevniecība nav iekļauta zinātniskās literatūras datu bāzēs, vai par zinātnisku institūciju neatzīst Eiropas privāttiesību juristu akadēmiju, taču ne *Web of Science*, *SCOPUS*, ne *ERIH* tādu publikāciju neuzrāda². Latvijā šīs lietas risina strikti: nav datu bāzē, tātad nav zinātnes.

Tiesību zinātnieki apgūst Rietumvalstu juridiskos risinājumus, it īpaši tos, kas vērsti uz cilvēka tiesību pilnīgāku aizsardzību. Dažreiz aizguvumi darbojas ne gluži tā kā ES. Iespējams, ka mums ir citāda mentalitāte vai tieksme izmantot jebkuru iespēju. Civillikumā 2006. g. ielika normu, ka tiesību aizskāruma gadījumā cietušais var prasīt ne tikai mantiskos zaudējumus, bet arī morālā kaitējuma atlīdzību (CL 1635. p). Kā sēnes pēc lietus savairojās prasības tiesās, kurās prasītāji apgalvo, ka viņiem neizmērojamas ciešanas sagādā gan fotogrāfiju nesankcionēta publicēšana žurnālos, gan apvainojums presē, laikā neizremontēts dzīvoklis, pārdota brāķa

prece. AT Senātā bija lieta, kurā pasažieris, kas nokavēja reģistrāciju lidostā un agresīvi pieprasīja reģistrēt ārpus kārtas, cēla prasību par Ls 2000 sakarā ar ārkārtēju pazemojumu un sarūgtinājumu par lidojuma pārceļšanu dienu vēlāk. Arī cietumnieki tagad bieži prasa morālā kaitējuma atlīdzību sakarā ar to, ka jādzer negaršīgs ūdens un kamera nav pietiekami sausa un vēdināta, un Eiropas Cilvēktiesību tiesa arī dažas tādas prasības apmierina, mudinot Latvijas tiesas labāk izprast cilvēktiesības. Vārdu sakot morālā kaitējuma atlīdzība, ko, neraugoties uz valodnieciski sliktu terminu, plaši atzīst Eiropā un arī Cilvēktiesību tiesā, Latvijā rada daudz jautājumu, ko nevar atrisināt ar cenrādi: par sliktu vārdu tik latu, par rupju — tik, par zaudētu pirkstu, roku, aci utt. Jurisprudencei jautājumi: vai pierādāms, cik latu apmērā ir šīs morālās ciešanas, kā to risina citās valstīs, kādus kritērijus pielieto. Zinātnieki jau pateica, ka nav jācenšas pierādīt, cik kuram sāp. Atlīdzībai ir cits mērķis. Nesen AT Senāts teica galavārdu lietā par izpletņlūkšanas mācībās bojā gājuša karavīra mātei maksājamo atlīdzību — Ls 20 000. Advokāts televīzijā kaunināja tiesas, ka tās pārāk zemu Latvijā vērtē cilvēka dzīvību. Kļūdainu uzskatu kļiedšana arī ir viens no zinātnes uzdevumiem. Nav jārunā par dzīvības cenu, vērtību. Nevar naudā novērtēt kājas, rokas, goda, cieņas vai dzīvības vērtību. Atbildībai ir cits mērķis un uzdevums — samierināt, dot gandarījumu, nodibināt pilsonisko mieru. Tātad tiesai jāvērtē, kāda summa konkrētajai personai (mātei) viņas reālajos dzīves apstākļos un pie valsts (vai cita atbildētāja) iespējām būtu saprātīga, mazinātu neizmērojamā zaudējuma sajūtu. Sniegt rekomendācijas par pielietojamiem kritērijiem ir daudz sarežģītāk, nekā izstrādāt grantu vērtēšanas kritērijus, kas gan arī nav viegli.

Arī citās Eiropas valstīs parādās jaunas tendences deliktu (ārpuslīgumisku konfliktu) jomā, piem., kaitējuma atlīdzības prasība pret ārstu sakarā ar negribēta bērna dzimšanu, prasība par lētas, bet cilvēciski sevišķi

mīļas piemiņas lietas īpašās vērtības atlīdzību, par vairāku ūdenskrātuves piesārņotāju atlīdzības sadalījumu, par bērna neatļautu izvešanu no valsts, par medicīnas iestādes kļūdu ārstēšanā. Ir jāpēta šīs tendences, lai sagatavotu tiesas, kad tādi strīdi tiks pieteikti Latvijas tiesās. Par šāda tipa konfliktu risinājumiem tika sagatavots pētījums un publicēts ES visu dalībvalstu zinātnieku kopīgā biežā grāmatā, kuras zinātniskie redaktori, trīs profesori, norādīti uz vāka, bet sadaļu autori — iekšlapā³. Izplatītājs nekautrējās uzlikt cenu 140 angļu mārciņas par vienu grāmatu. Un pircēju netrūkst! Kas vainīgs, ja Austrijas Zinātņu akadēmijas struktūrvienības veidotā zinātniskā grāmata nav datu bāzē un redaktori tiek uzskatīti par svarīgākiem nekā autori? Latvijas zinātnes vērtētāju nostāja atkal strikta: nav datu bāzē, tātad nav zinātnes.

No civilizētajiem Rietumiem pie mums laiku pa laikam ielaužas arī modernie briesmoņi, tādas kaites kā tirdzniecība ar sievietēm un bērniem, tirgošanās ar vīraka stiebriņiem, kas satur apdullinošas vielas, konservi ar nez kur pieliktu zirga gaļu, vai itin mīlīga un sponsorēt priedīga ātro kredītu kompānija. Te savijas kriminālie un civiltiesiskie aspekti. Ņemsim tīri civiltiesisko: ātros kredītus. Tie rada sociālu problēmu, jo tīklā ievilinātajiem bezbēdīgajiem vai akūtas vajadzības spiestajiem kredītuņēmējiem, kuru kavētie parādi kopsummā jau pārsniedz 20 miljonus latu, draud dzīvokļu un visas mantas zaudēšana un bezcerīgs parādu jūgs. Cēlonis ir līgumos ielikti pārmērīgi procenti un zvērīgi līgumsodi. Smaidīgi kredītu devēju pārstāvji televīzijā skaidro, ka viss ir līgumu brīvības un Civillikuma robežās, ka jāaizņemas atbildīgi, ka neviens netiek spiests. Skaidri nojaušama demagoģija. Bet izbeigt nejdzības nebūt nav vienkārši. Bija vajadzīgi divi gadi, lai šo rindu autors izpētītu citu valstu praksi, UNIDROIT komerclīgumu tiesību principus un citus avotus, savāktu pietiekami daudz argumentu, atšifrējot, ka līgumsods nedrīkst būt noteikts procentos augošas summas veidā. Priekšli-

kums par līgumsodu apkarošānu tika sadzirdēts un, cerams, sekmīgi virzīsies Saeimā. Ja Civillikums tiks grozīts, tas būs zinātnes nozīmes apliecinājums, kas svarīgāks par daudzām grāmatām un rakstiem.

Tā vietā, lai ieteiktu katram no tūkstošu desmitos skaitāmiem nelaimīgajiem kredītaņēmējiem iet uz tiesu, lai tur izsver, kādi procenti un līgumsodi būtu samērīgi vai kā noregulēt piespiedu nomas attiecības un tamlīdzīgi, ir vajadzīgas izmaiņas likumos, kas noņemtu strīdīgās problēmas un līdz ar to atslogotu tiesas. Mērit ekonomisko efektu būtu iespējams vismaz aptuveni, bet tam nav jēgas. Ieguvumiem ir sociāla vērtība.

Letonika un birokrātija

Kad veidojās letonika kā zinātnes virziens, nenāca prātā, ka tas varētu kļūt par birokrātisku instrumentu finansējuma noteikšanā. Virziens svarīgs, bet juristi necentās panākt jurisprudences ieskaitīšanu šai jēdzienā. Pamats tādai ieskaitīšanai būtu visai nopietns. Nevajadzētu būt šaubām par to, ka prioritārais virziens „Nacionālā identitāte” aptver ne tikai nācijas valodu un vēsturi, bet arī pašreizējās pastāvēšanas un nākotnes attīstības tiesiskos pamatus, cilvēka drošību tā tiesību aizsargātības izpratnē.

Uz valsts tiesību kopumu jāskatās arī tautas garīgo bagātību aspektā. Latvijas tiesības, kas veidojušās ilgstoši vēstures likteņgriežos, ietverot labo un ne tik labo no romiešu tiesībām, ejot cauri cariskās Krievijas un Vācijas tiesību aizguvumiem, ir ieguvušas unikālu veidolu. Tās atzina par pietiekami labām, lai Latvija varētu iekļauties Eiropas Savienībā. Vēl vairāk, tās uzskatāmas par juridisko pamatu Latvijas valsts pastāvēšanai, līdz ar to letonikas attīstībai un valsts iedzīvotāju sagaidāmai labklājības izaugsmei. Šīs tiesības, kas aptver ne tikai likumus, bet arī tiesību teoriju, zinātnes atziņas, ir uzskatāmas par Latvijas nacionālo bagātību līdzās Krišjāņa Barona Dainu skapim. Un tāpēc kopjamas. Nenoliedzot, no pasaules zinātnes skatpunk-

ta ir svarīgi, ka Latvijā citu nozaru zinātnieki atklāj neatpazītus debesu ķermeņus, izstrādā efektīvas nanotehnoloģijas, atrod nezināmas apbedījuma vietas, par svarīgiem atzīstami arī tiesību zinātnieku doti risinājumi, kas attiecas uz tautas dzīvi mūsu dienās, kaut vai tas liktos lokālas nozīmes jautājums par īrnieku un māju apsaimniekotāju vai zemes un ēku īpašnieku strīdiem. Arī Latvijas intelektuāļos sasniegumus un dabu nevar saglabāt ar skaidrojumiem par to nozīmīgumu vai gaušanos par vāju aizsardzību.

Par atzītām un neatzītām publikācijām

No zinātnes viedokļa šis dalījums ir primitīvs un pat absurds. Protams, ka labāk publicēt pētījuma rezultātus specializētos izdevumos, lai gan arī tur var iekļūt apšaubāmas sensācijas. Taču svarīga zinātnes atziņa ir vērtīga arī tad, ja tā publicēta pavisam necilā avizītē. Lielīšanās avizē par patentējamu jaunumu var kaitēt lielībniekam, bet neizslēdz paša sasnieguma nozīmību. Par šedevru uzskatāma prasība, lai granta pieteicēja zinātniskā monogrāfija ir apstiprināta attiecīgajā zinātniskās institūcijas Zinātniskajā padomē un izdota izdevniecībā, kas iekļauta Padomes apstiprinātā izdevniecību sarakstā (2013. g. fundamentālo un lietišķo pētījumu projektu konkursa nolikums, 5. p.). Starp citu, tāds saraksts nav pieejams LZP mājaslapā. Saraksts pats, liekas, beidzis pastāvēt, taču konkursa nolikumā uz tādu norāde ir. Prasība, lai darbi tiktu publicēti tikai Padomes apstiprinātā izdevniecībā, uzskatāms par zinātniekus diskriminējošu un autora tiesību nopietnu pārkāpumu.

Attiecībā uz recenzēšanu arī jāatzīmē, ka stingri formāla pieeja var novest pie zinātni noliedzosa, taču apšaubāma rezultāta. Ir grāmatas, kurās nav norādīti recenzenti, bet būtībā par tādiem uzskatāmi viens vai divi priekšvārdā norādītie grāmatu vērtējušie profesori. Dažkārt apsverams ir jautājums, vai svarīgāka par recenzentu nav izdevuma zināt-

niskā redaktora esamība. No formālo kritēriju viedokļa par zinātniskiem izdevumiem nav atzīstami ne Civillikuma komentāri, kuru autoriem piešķirta Ministru kabineta balva, ne grāmata „Latvijas Republikas Satversmes komentāri, VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības”, kuras nozīmību un sagatavošanu uzslavēja Valsts prezidents, bet ko izdevis apgāds „Latvijas Vēstnesis”, kura zinātnisko ievirzi LZP nekur nav atzinusi, ne Civilprocesa likuma komentāri⁴, kuru divus sējumus izdevusi un trešo gatavo tāda pavisam aizdomīga nosaukuma izdevniecība „Tiesu namu aģentūra”, turklāt bez attiecīgas (?) zinātniskās padomes svētības un recenzenta, kas būtu izkontrolējis akademiķa, *dr. habil. iur.* un profesora kā zinātniskā redaktora veikumu. Tiesneši, advokāti, valsts ierēdņi un studenti, neraugoties uz nosauktajiem trūkumiem, aktīvi pērk šos izdevumus un izmanto gan darbā, gan studijās.

Par zinātniskām neskaitās arī publikācijas Latvijas vispopulārākajā juridiskajā žurnālā „Jurista Vārds”, kas nav atzīto zinātnisko izdevumu skaitā (no LZP viedokļa). Tajā tiek publicēti daudzu tiesību profesoru, doktoru un doktorantu darbi. Lasītāju elektroniskā uzskaitē rāda, ka aktuālos rakstus trīs dienu laikā izlasa 200–400 lasītāju, neskaitot papīra formāta abonētus. Ar laiku izlasījušo skaits aug līdz diviem un vairāk tūkstošiem, rādot, ka raksti kļūst par juristu ikdienas darba instrumentiem. Aug arī citējumu skaits, tostarp disertācijās un tiesu spriedumos. Ir, protams, arī LU žurnāls „Juridiskā Zinātne. Law”, ir iespēja publicēties LZA izdevumā „Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis”, bet tas nozīmē samērā ilgu ceļu līdz lasītājam. Nepilnīgi izmantojam iespējas publicēties kaimiņvalstīs — Igaunijas izdevumā *Juridica International* un Lietuvas *Jurisprudence. Research Papers*. Atkal jāpiebilst, ka arī šie izdevumi nav „atzīto” sarakstos.

Perspektīva palielināt publikāciju skaitu ārzemēs nav sevišķi optimistiska. Lai stāvokli labotu, skaita ziņā nelielajam Latvijas tiesību zinātnieku pulkam jāliek malā iekšzemes

problēmas un vairāk jāpievēršas tādām ārēm aktuālām tēmām kā geju pāru tiesības adoptēt bērnus, imigrantu tiesības, cietumu dzīves standarti, konkurences noteikumu pārākumi starptautiskajā tirdzniecībā, vai arī jāpievienojas slavinājumiem par to, cik labi ir Eiropā izstrādātie tiesību unifikācijas projekti, tādi kā Eiropas saistību tiesību Kopējais modelis (DCFR) un Vienoto tirdzniecības noteikumu projekts.

Negribas beigt pesimistiski. Ne visā vairojama LZP un tās priekšsēdētājs Andrejs Siliņš, kas spiests diplomātiski manevrēt starp dažādiem spēkiem un spiedieniem, daļu nastas uzliekot ekspertu komisijām, kas objektīvās grūtībās kļūst sevišķi objektīvas. Turklāt, kā A. Siliņš norādījis, LZP pārzina tikai desmit procentus no zinātnei dalāmajiem līdzekļiem⁵.

Rakstīt nekrologu jurisprudenci ir pagrī. Bez bada maizes⁶ granta veidā pastāv dažādi stimuli, kas juristiem liek pētīt, meklēt, celt savu kvalifikāciju. Tiesību doktori tiek augsti vērtēti, tie iegūst labākus amatus gan valsts aparātā, gan ES struktūrās. Zinātniskais grāds tiek ņemts vērā tiesnešu izvēlē un uzņemšanā advokatūrā. Visādā ziņā zinātne ir pašaplicināšanās lauks. Apbēdina vienīgi plašās runas par to, ka jurisprudenci nav prioritāra un svarīga citu zinātņu pulkā. Latvijas Zinātņu akadēmijā juristu nav daudz, vien

divi akadēmiķi, trīs korespondētājlocekļi un viens goda doktors. Ļoti gribētos, lai viņi tiek sadzirdēti un citi akadēmiķi ne tikai māj ar galvu, bet arī vārdos izsaka savu viedokli par šai rakstā minētajām problēmām.

Raksts uzrakstīts 17.03.2013.

Avoti un piezīmes

- ¹ Sk. internetā (17.03.2013) <http://www.lzp.gov.lv/images/stories/dokumentu/MK%2031.08.2009.%20rikojums%20Nr.594.doc>
- ² Torgans K. *Consequences of Resale of Illegally Acquired Immovable Properties — Annales De Droit Privé. Annals of Private Law. 2010–2011.* Milano-Dott. A. Giuffrè Editore, 2011. P. 429–441 (0,9 izd. l.).
- ³ *Digest of European Tort Law. Vol 2. Essential Cases on Damage.* B. Winiger, H. Kozioł, B. A. Koch, R. Zimmermann(eds), De Gruyter [b.v.], [b.g.], 1175 p. (1,2 a. l.).
- ⁴ Šoreiz nerunāsim par tiem, kas neatšķir laika ziņu komentēšanu no tiesību normas komentēšanas kopsakarā ar tiesību principiem, likumu sistēmu, tiesu praksi un ārvalstu pieredzi.
- ⁵ Sk. Kuzmina I. Nabagi, toties dāsni. Latvijas zinātnē pietrūkst ne tikai naudas, bet arī stratēģijas. *Latvijas Avīze.* 2013. 14. martā.
- ⁶ Turpat, A. Siliņa formulējums.